

На кафедрі етнології, античної та середньовічної історії у 2002 р. було відкрито спеціальність «етнологія», що дало можливість за вісім років підготувати близько 200 спеціалістів та магістрів-етнологів.

Отже, етнологічна наука в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича має давні традиції, значний науковий доробок і гарну перспективу.

Джерела та література: 1. Архів Чернівецького університету. – Фонд ВК; 2. Державний архів Чернівецької області. – Фонд Р-82: Чернівецький державний університет. 3. Кожолянко Г.К. Етнологічна наука в Україні на початку ХХІ ст. Проблеми й перспективи // Питання стародавньої, середньовічної історії, археології й етнології. Збірник наукових праць / Чернівецький національний університет. – Т.1(17).- Чернівці, 2004. – С. 93-102. 4. Кожолянко Г.К. Етнологічні дослідження Буковини у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. // Матеріали до української етнології. Збірник наукових праць. – Вип. 4(7). – К., 2004. – С. 73-84. 5. Кожолянко Г.К. Підготовка спеціалістів істориків та етнологів у Чернівецькому національному університеті ім. Юрія Федьковича // Питання стародавньої, середньовічної історії, археології й етнології. Збірник наукових праць / Чернівецький національний університет. – Т. 1(19). – Чернівці, 2005. – С. 189-213. 6. Кожолянко Г.К. Розвиток історико-етнологічної науки у Чернівецькому університеті // Покликання служити науці і людям. – Чернівці, 2008. – С. 157-166. 7. Чернівецький університет. 1875-1995: Сторінки історії. – Чернівці: Рута, 1995. – 208 с. 8. Шестаков Ю., Пирог У. Етнографічні дослідження Буковини 60-х – початку 90-х р. ХХ ст. // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології: Збірник наукових праць / Чернівецький національний університет ім. Ю.Федьковича. – Чернівці: Прут, 2003. – Т. 1(15). – С. 213-221.

УДК 902:378.4(477.85-25)ЧНУ

Сергій ПИВОВАРОВ

АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В ЧЕРНІВЕЦЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

У вивченні археологічних старожитностей Буковини важливе місце посідають дослідження науковців Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Від часу його заснування в 1875 р. і до сьогодення викладачі та студенти вузу беруть активну участь у виявленні, обстеженні та розкопках різночасових археологічних пам'яток регіону. Завдяки дослідженням Р.Ф. Кайндля, Ч. Амброжевича, Б.О. Тимощука, І.С. Винокура, Л.В. Вакуленко, Л.П. Михайлини та ін. на землях краю виявлено понад дві тисячі пам'яток, на багатьох із яких проведені масштабні роботи. Ці дослідження дозволили отримати нові дані про минуле Буковини від доби кам'яного віку до пізнього середньовіччя.

Ключові слова: Буковина, Чернівецький університет, археологія, Буковинський центр археологічних досліджень.

Сергей ПИВОВАРОВ

**АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
В ЧЕРНОВИЦКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ**

В изучении археологических древностей Буковины важное место занимают исследования ученых Черновицкого национального университета имени Юрия Федьковича. Со времени его основания в 1875 г. и до наших дней преподаватели и студенты вуза активно участвуют в обнаружении, обследовании и раскопках разновременных археологических памятников региона. Благодаря исследованиям Р.Ф. Кайндля, Ч. Амброжевича, Б.А. Тимощука, И.С. Винокура, Л.В. Вакуленко, Л.П. Михайлины и др. на территории края обнаружено около двух тысяч памятников, на многих из которых проведены масштабные исследования. Эти работы дали возможность получить новые данные о прошлом Буковины от эпохи каменного века до позднего средневековья.

Ключевые слова: Буковина, Черновицкий университет, археология, Буковинский центр археологических исследований.

Sergiy PYVOVAROV

**ARCHEOLOGICAL RESEARCHES
IN UNIVERSITY OF CHERNIVTSY**

In archeological researches of Bukovynian antiquities important place is occupied by scientists of Chernivtsy National University. Since 1875 and till nowadays teachers and students of university take part in discovering, inspection and excavation of archeological antiquities of the region. Due to the researches of such scientists as R.F. Kaindle, C. Ambrozhevich, B. Tymoshchuk, I. Vynokur, L. Vakulenko, L. Myhailina and lot of others on the lands of the region had been discovered over 2000 sights, most of which had been deeply researched. All these researches allowed to get new data about Bukovynian past.

Key words: Bukovyna, University of Chernivtsy, archeology, Bukovynian cente of archeological researches.

Розвиток археологічної науки в Чернівецькому університеті має давні традиції, що формувалися на всьому протязі функціонування вузу. Біля їх витоків стояли відомі європейські та вітчизняні вчені, які своїми кропіткими дослідженнями перетворили територію Буковини в своєрідну «археологічну Мекку», а зроблені ними відкриття мають важливе значення для реконструкції минулого України та Європи.

Археологічні дослідження в університеті можна поділити на декілька періодів. Так, у перший період, який охоплює 1875-1914 рр., відбулося становлення археології як історичної дисципліни і були проведені перші розкопки. У другий – 1918-1940 рр. – спостерігається певний занепад археологічних досліджень у вузі, в зв'язку із румунізацією установи. В третій період, який датується 1945-1991 рр., сталися значні зрушення в розвитку археологічних робіт, було відкрито і частково досліджено сотні

нових пам'яток, проведені масштабні розкопки, опубліковані десятки наукових статей і монографій. Для четвертого періоду, що розпочався в 1991 р. і триває до сьогодні, притаманний комплексний підхід і цілеспрямоване вивчення середньовічних старожитностей регіону, відкриття і функціонування при університеті Буковинського центру археологічних досліджень.

Територія Буковини тривалий час була слабковивченим в археологічному відношенні регіоном. Інтерес до місцевих старожитностей зародився серед інтелігенції краю ще в середині ХІХ ст. Значною мірою цьому сприяла урядова політика Австрійської держави, яка піклувалася охороною предметів старовини та пам'яток історії та культури [35, с. 243-244; 36, с.72-73]. Збереженню та дослідженню пам'яток старовини сприяли також різні музейні товариства, які виникли на Буковині в 60-70-х роках ХІХ ст. Проте вся ця діяльність носила аматорський характер і полягала, головним чином, у колекціонуванні знайдених за випадкових обставин предметів різних археологічних епох [36, с. 71-78].

На якісно новий рівень аналіз археологічного матеріалу піднімається після відкриття Чернівецького університету в жовтні 1875 р. З цього часу спостерігається пробудження інтересу громадськості до місцевої історії, чому безперечно посприяли науковці вузу. Викладачі історичних кафедр філософського факультету Ф.Ц. фон Блюменталь (1829-1906), Й.Лозерт (1846-1936), О.Будінські (1844-1906), З.Герцберг-Френкель (1857-1913) та інші зробили досить багато для впровадження наукового підходу в дослідження питань минувшини, використання інформативних можливостей різних джерел, застосування найновіших, на той час, методик при їх аналізі й ознайомлення студентів та інтелігенції краю з найновішими європейськими археологічними відкриттями [61, с. 52-58]. Завдяки цьому з числа випускників університету вийшло чимало вчених, які в подальшому займалися археологічними дослідженнями та краєзнавчою роботою, в тому числі й на Буковині.

Серед випускників, а пізніше викладачів університету, які в той час займалися археологічними студіями, на першому місці стоїть ім'я професора Раймунда Фрідріха Кайндля (1866-1930). Науковець представляв на Буковині «Віденське антропологічне товариство» та проводив значну подвижницьку діяльність із виявлення та наукової фіксації предметів старовини і друкував повідомлення про них на сторінках столичних та місцевих видань [63, с. 194-196]. В 1890 р. за його активною участі було створено «Загальне археологічне товариство», а у 1893 р. – крайовий музей [37, с. 35-37; 41, с. 35].

Р.Ф. Кайндль, одним з перших, почав розкопки археологічних пам'яток регіону. Саме він у 1893 р. разом із віденським науковцем Й.Сомбаті та буковинським краєзнавцем К.Ромшторфером провів дослідження енеолітичного поселення в Шипинцях. На цій же пам'ятці він продовжив дослідження й у 1902-1904 рр. і виявив там значну кількість

кераміки, знарядь праці, предметів побуту та решток споруд трипільської археологічної культури. Старанням науковця в 1899-1900 рр. було проведено також археологічне обстеження літописного Василева, де досліджено рештки фундаментів культової споруди, середньовічний могильник та гончарну майстерню. Р.Ф. Кайндль проводив також розкопки в Нижньому Городнику (Південна Буковина), Кошилівцях (Тернопільщина), неодноразово супроводжував віденських фахівців під час їхніх поїздок по археологічних пам'ятках Буковини. Зі своїми археологічними роботами науковець знайомив студентів, досить часто здійснював із ними екскурсії на давні городища й поселення, всіляко сприяв пробудженню у них інтересу до вивчення пам'яток старовини [41, с. 34-35].

Матеріали своїх археологічних робіт Р.Ф. Кайндль публікував у різних фахових виданнях, місцевій пресі, а також у ряді монографічних праць, присвячених історії Чернівців та Буковини. Більшість його досліджень проілюстрована археологічними знахідками із регіону [25, с. 18, 24; 26, с. 21].

Важливе значення із вивчення старожитностей краю мали також дослідження професора університету В. Мільковича, який розкопав рештки кам'яних оборонних укріплень XIII-XIV ст. на горі Цецино під Чернівцями і виявив там нумізматичні матеріали та предмети озброєння й побуту середньовічного часу, головним чином XIV ст. [41, с. 35].

Загалом у цей період були закладені підвалини археологічної науки в регіоні, встановлено, що територія краю була заселена з доби кам'яного віку, проведено перші археологічні розкопки та опубліковано наукові повідомлення про матеріали цих досліджень.

Протягом другого періоду дослідження старожитностей краю загальмувалося, що було викликано змінами в політичному житті та входженням регіону до складу боярської Румунії. Від'їзд із Буковини фахівців австрійського походження, нові підходи та ідеологічні вимоги до наукових розробок з історії негативно позначилися на розвитку археології в Чернівцькому університеті. Проте археологічні роботи не припинилися повністю.

В цей час обстеження археологічних пам'яток Буковини проводив доцент університету Ч. Амброжевич (1900-1954 рр.), який працював на географічному факультеті. Він відкрив і частково дослідив ряд стоянок палеолітичного часу в Середньому Подністров'ї. Серед них такі відомі пам'ятки, як Приплипче, Оселівка, Вороновиця, Бабино, Кормань, Ожево, Волошкове та ін. Крім того він займався вивченням трипільського поселення в Магалі та різночасових городищ на території регіону (Біла, Стрілецький Кут, Оршівці) [27, с. 65; 37, с. 34-40].

В археологічних дослідженнях старожитностей на території регіону значну допомогу досліднику надав тодішній студент університету Євзибій Лазар (1904-1940 рр.), який відкрив пізньопалеолітичну стоянку в с. Замостя на Черемоші, обстежив поселення пізньотрипільського часу в

На кафедрі етнології, античної та середньовічної історії у 2002 р. було відкрито спеціальність «етнологія», що дало можливість за вісім років підготувати близько 200 спеціалістів та магістрів-етнологів.

Отже, етнологічна наука в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича має давні традиції, значний науковий доробок і гарну перспективу.

Джерела та література: 1. Архів Чернівецького університету. – Фонд ВК; 2. Державний архів Чернівецької області. – Фонд Р-82: Чернівецький державний університет. 3. Кожолянко Г.К. Етнологічна наука в Україні на початку ХХІ ст. Проблеми й перспективи // Питання стародавньої, середньовічної історії, археології й етнології. Збірник наукових праць / Чернівецький національний університет. – Т.1(17).- Чернівці, 2004. – С. 93-102. 4. Кожолянко Г.К. Етнологічні дослідження Буковини у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. // Матеріали до української етнології. Збірник наукових праць. – Вип. 4(7). – К., 2004. – С. 73-84. 5. Кожолянко Г.К. Підготовка спеціалістів істориків та етнологів у Чернівецькому національному університеті ім. Юрія Федьковича // Питання стародавньої, середньовічної історії, археології й етнології. Збірник наукових праць / Чернівецький національний університет. – Т. 1(19). – Чернівці, 2005. – С. 189-213. 6. Кожолянко Г.К. Розвиток історико-етнологічної науки у Чернівецькому університеті // Покликання служити науці і людям. – Чернівці, 2008. – С. 157-166. 7. Чернівецький університет. 1875-1995: Сторінки історії. – Чернівці: Рута, 1995. – 208 с. 8. Шестаков Ю., Пирог У. Етнографічні дослідження Буковини 60-х – початку 90-х р. ХХ ст. // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології: Збірник наукових праць / Чернівецький національний університет ім. Ю.Федьковича. – Чернівці: Прут, 2003. – Т. 1(15). – С. 213-221.

УДК 902:378.4(477.85-25)ЧНУ

Сергій ПИВОВАРОВ

АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В ЧЕРНІВЕЦЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

У вивченні археологічних старожитностей Буковини важливе місце посідають дослідження науковців Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Від часу його заснування в 1875 р. і до сьогодення викладачі та студенти вузу беруть активну участь у виявленні, обстеженні та розкопках різночасових археологічних пам'яток регіону. Завдяки дослідженням Р.Ф. Кайндля, Ч. Амброжевича, Б.О. Тимощука, І.С. Винокура, Л.В. Вакуленко, Л.П. Михайлини та ін. на землях краю виявлено понад дві тисячі пам'яток, на багатьох із яких проведені масштабні роботи. Ці дослідження дозволили отримати нові дані про минуле Буковини від доби кам'яного віку до пізнього середньовіччя.

Ключові слова: Буковина, Чернівецький університет, археологія, Буковинський центр археологічних досліджень.

Сергей ПИВОВАРОВ

**АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
В ЧЕРНОВИЦКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ**

В изучении археологических древностей Буковины важное место занимают исследования ученых Черновицкого национального университета имени Юрия Федьковича. Со времени его основания в 1875 г. и до наших дней преподаватели и студенты вуза активно участвуют в обнаружении, обследовании и раскопках разновременных археологических памятников региона. Благодаря исследованиям Р.Ф. Кайндля, Ч. Амброжевича, Б.А. Тимощука, И.С. Винокура, Л.В. Вакуленко, Л.П. Михайлины и др. на территории края обнаружено около двух тысяч памятников, на многих из которых проведены масштабные исследования. Эти работы дали возможность получить новые данные о прошлом Буковины от эпохи каменного века до позднего средневековья.

Ключевые слова: Буковина, Черновицкий университет, археология, Буковинский центр археологических исследований.

Sergiy PYVOVAROV

**ARCHEOLOGICAL RESEARCHES
IN UNIVERSITY OF CHERNIVTSY**

In archeological researches of Bukovynian antiquities important place is occupied by scientists of Chernivtsy National University. Since 1875 and till nowadays teachers and students of university take part in discovering, inspection and excavation of archeological antiquities of the region. Due to the researches of such scientists as R.F. Kaindle, C. Ambrozhevich, B. Tymoshchuk, I. Vynokur, L. Vakulenko, L. Myhailina and lot of others on the lands of the region had been discovered over 2000 sights, most of which had been deeply researched. All these researches allowed to get new data about Bukovynian past.

Key words: Bukovyna, University of Chernivtsy, archeology, Bukovynian cente of archeological researches.

Розвиток археологічної науки в Чернівецькому університеті має давні традиції, що формувалися на всьому протязі функціонування вузу. Біля їх витоків стояли відомі європейські та вітчизняні вчені, які своїми кропіткими дослідженнями перетворили територію Буковини в своєрідну «археологічну Мекку», а зроблені ними відкриття мають важливе значення для реконструкції минулого України та Європи.

Археологічні дослідження в університеті можна поділити на декілька періодів. Так, у перший період, який охоплює 1875-1914 рр., відбулося становлення археології як історичної дисципліни і були проведені перші розкопки. У другий – 1918-1940 рр. – спостерігається певний занепад археологічних досліджень у вузі, в зв'язку із румунізацією установи. В третій період, який датується 1945-1991 рр., сталися значні зрушення в розвитку археологічних робіт, було відкрито і частково досліджено сотні

нових пам'яток, проведені масштабні розкопки, опубліковані десятки наукових статей і монографій. Для четвертого періоду, що розпочався в 1991 р. і триває до сьогодні, притаманний комплексний підхід і цілеспрямоване вивчення середньовічних старожитностей регіону, відкриття і функціонування при університеті Буковинського центру археологічних досліджень.

Територія Буковини тривалий час була слабковивченим в археологічному відношенні регіоном. Інтерес до місцевих старожитностей зародився серед інтелігенції краю ще в середині ХІХ ст. Значною мірою цьому сприяла урядова політика Австрійської держави, яка піклувалася охороною предметів старовини та пам'яток історії та культури [35, с. 243-244; 36, с.72-73]. Збереженню та дослідженню пам'яток старовини сприяли також різні музейні товариства, які виникли на Буковині в 60-70-х роках ХІХ ст. Проте вся ця діяльність носила аматорський характер і полягала, головним чином, у колекціонуванні знайдених за випадкових обставин предметів різних археологічних епох [36, с. 71-78].

На якісно новий рівень аналіз археологічного матеріалу піднімається після відкриття Чернівецького університету в жовтні 1875 р. З цього часу спостерігається пробудження інтересу громадськості до місцевої історії, чому безперечно посприяли науковці вузу. Викладачі історичних кафедр філософського факультету Ф.Ц. фон Блюменталь (1829-1906), Й.Лозерт (1846-1936), О.Будінські (1844-1906), З.Герцберг-Френкель (1857-1913) та інші зробили досить багато для впровадження наукового підходу в дослідження питань минувшини, використання інформативних можливостей різних джерел, застосування найновіших, на той час, методик при їх аналізі й ознайомлення студентів та інтелігенції краю з найновішими європейськими археологічними відкриттями [61, с. 52-58]. Завдяки цьому з числа випускників університету вийшло чимало вчених, які в подальшому займалися археологічними дослідженнями та краєзнавчою роботою, в тому числі й на Буковині.

Серед випускників, а пізніше викладачів університету, які в той час займалися археологічними студіями, на першому місці стоїть ім'я професора Раймунда Фрідріха Кайндля (1866-1930). Науковець представляв на Буковині «Віденське антропологічне товариство» та проводив значну подвижницьку діяльність із виявлення та наукової фіксації предметів старовини і друкував повідомлення про них на сторінках столичних та місцевих видань [63, с. 194-196]. В 1890 р. за його активною участі було створено «Загальне археологічне товариство», а у 1893 р. – крайовий музей [37, с. 35-37; 41, с. 35].

Р.Ф. Кайндль, одним з перших, почав розкопки археологічних пам'яток регіону. Саме він у 1893 р. разом із віденським науковцем Й.Сомбаті та буковинським краєзнавцем К.Ромшторфером провів дослідження енеолітичного поселення в Шипинцях. На цій же пам'ятці він продовжив дослідження й у 1902-1904 рр. і виявив там значну кількість

кераміки, знарядь праці, предметів побуту та решток споруд трипільської археологічної культури. Старанням науковця в 1899-1900 рр. було проведено також археологічне обстеження літописного Василева, де досліджено рештки фундаментів культової споруди, середньовічний могильник та гончарну майстерню. Р.Ф. Кайндль проводив також розкопки в Нижньому Городнику (Південна Буковина), Кошилівцях (Тернопільщина), неодноразово супроводжував віденських фахівців під час їхніх поїздок по археологічних пам'ятках Буковини. Зі своїми археологічними роботами науковець знайомив студентів, досить часто здійснював із ними екскурсії на давні городища й поселення, всіляко сприяв пробудженню у них інтересу до вивчення пам'яток старовини [41, с. 34-35].

Матеріали своїх археологічних робіт Р.Ф. Кайндль публікував у різних фахових виданнях, місцевій пресі, а також у ряді монографічних праць, присвячених історії Чернівців та Буковини. Більшість його досліджень проілюстрована археологічними знахідками із регіону [25, с. 18, 24; 26, с. 21].

Важливе значення із вивчення старожитностей краю мали також дослідження професора університету В. Мільковича, який розкопав рештки кам'яних оборонних укріплень XIII-XIV ст. на горі Цецино під Чернівцями і виявив там нумізматичні матеріали та предмети озброєння й побуту середньовічного часу, головним чином XIV ст. [41, с. 35].

Загалом у цей період були закладені підвалини археологічної науки в регіоні, встановлено, що територія краю була заселена з доби кам'яного віку, проведено перші археологічні розкопки та опубліковано наукові повідомлення про матеріали цих досліджень.

Протягом другого періоду дослідження старожитностей краю загальмувалося, що було викликано змінами в політичному житті та входженням регіону до складу боярської Румунії. Від'їзд із Буковини фахівців австрійського походження, нові підходи та ідеологічні вимоги до наукових розробок з історії негативно позначилися на розвитку археології в Чернівцькому університеті. Проте археологічні роботи не припинилися повністю.

В цей час обстеження археологічних пам'яток Буковини проводив доцент університету Ч. Амброжевич (1900-1954 рр.), який працював на географічному факультеті. Він відкрив і частково дослідив ряд стоянок палеолітичного часу в Середньому Подністров'ї. Серед них такі відомі пам'ятки, як Приплипче, Оселівка, Вороновиця, Бабино, Кормань, Ожево, Волошкове та ін. Крім того він займався вивченням трипільського поселення в Магалі та різночасових городищ на території регіону (Біла, Стрілецький Кут, Оршівці) [27, с. 65; 37, с. 34-40].

В археологічних дослідженнях старожитностей на території регіону значну допомогу досліднику надав тодішній студент університету Євзибій Лазар (1904-1940 рр.), який відкрив пізньопалеолітичну стоянку в с. Замостя на Черемоші, обстежив поселення пізньотрипільського часу в

Костинцях, а згодом досліджував ряд археологічних об'єктів періоду середньовіччя на землях краю [41, с. 35].

Наступний період у розвитку археології в Чернівецькому університеті настає в післявоєнний час. Реорганізація історичного факультету, перехід на загальнодержавні навчальні плани привели до запровадження викладання нормативного курсу «Археологія», пізніше він отримав назву «Основи археології», ще згодом «Археологія СРСР», та впровадження обов'язкової для студентів історичного факультету археологічної практики. У кінці 40-х років цей курс викладав асистент М.Ф. Петриченко, уродженець знаменитого с. Трипільля на Київщині, який також проводив самостійні дослідження палеолітичних пам'яток поблизу сіл Біла і Замостя на Буковині [39, с. 165-168; 40, с. 215-216]. Згодом курс «Археологія» деякий час читав Є.В. Черезов – фахівець з історії Давнього Єгипту, а практику студенти проходили в археологічних експедиціях наукових установ Москви, Ленінграда, Києва, Львова чи Чернівців, які здійснювали дослідження на різночасових пам'ятках в Середньому Подністрів'ї чи вивчали літописні міста, зокрема, Галич, Василів, Хотин.

Важливе значення для популяризації знань з археології серед студентів та учнів краю відіграв створений при вузі в 1957 р. історичний музей. Його завідувач у 1957-1962 рр., випускник історичного факультету 1953 р. І.С. Винокур, відомий український археолог, докладно зусиль до створення археологічної експозиції музею та проведення розкопок на території Буковини і Східної Волині. Вже протягом 1957-1958 рр. під його керівництвом розпочала діяти археологічна експедиція університету, яка разом із Чернівецьким краєзнавчим музеєм, керівник досліджень Б.О. Тимошук, провела розкопки пам'яток черняхівської культури в Борівцях та Кисилеві, поселень та могильника культури Поянешти-Лукашівка в Круглику [14, с. 149-151; 51, с. 83-93; 57, с. 73-77; 58, с. 186-196]. В той самий час було виявлено ряд нових пам'яток культур полів поховань у Бочківцях, Колінківцях, Санківцях, Ставчанах, Шилівцях [58, с. 194-195]. Археологічна експедиція університету здійснила також охоронні розкопки на трипільському поселенні Магала [19 с. 157-162]. А у 1959 р. І.С. Винокуром була проведена комплексна експедиція (до її складу входили також студенти історичного факультету Е.П. Городецький та Л.В. Вакуленко) з вивчення пам'яток черняхівської культури поблизу сіл Маркуші та Іванківці на Житомирщині [46, с. 5-130; 10, с.137-142]. Протягом 1960-1961 рр. експедицією університету досліджувався безкурганний сарматський могильник у Кисилеві [20, с. 126-130].

В 1962-1965 рр. експедиціями університету продовжувалося вивчення старожитностей краю. В цей період археологічні роботи у вузі очолила Л.В. Вакуленко, сьогодні знаний фахівець із дослідження старожитностей першої половини I тис. н.е. в Україні. Під її керівництвом було проведено обстеження різночасових пам'яток на території краю та виявлено ряд нових археологічних об'єктів. Серед них на особливу увагу заслуго-

вують поселення культури карпатських курганів у Глинниці, Драчинцях, Ясенях, Мислові та інших пунктах [7, с. 73-75]. Особливо важливе значення на той час мали започатковані дослідницею розкопки поселення культури поблизу м. Глибока [8, с. 30-33; 9, с. 5]. Під керівництвом Л.В. Вакуленко студенти університету брали участь в роботі інших експедицій, зокрема в дослідженні середньовічної Хотинської фортеці, які проводив Б.О. Тимошук [11, с. 22-23].

Важливі зрушення у розвитку археологічних досліджень у Чернівецькому університеті відбулися після приходу на викладацьку роботу Б.О. Тимошука (1919-2003 рр.), видатного археолога і дослідника старожитностей краю. Протягом 1968-1977 рр. він незмінно керував експедиціями та археологічними практиками вузу, а до 1979 р. викладав курс «Археологія». Прекрасний лектор, напрочуд ерудований дослідник, закоханий в археологію, Б.О. Тимошук став засновником «Буковинської школи археології», дав путівку в життя багатьом сучасним дослідникам-археологам [37, с. 36-40].

Під керівництвом науковця було проведено розкопки багатьох пам'яток слов'яно-руського часу на території Чернівецької, Івано-Франківської та Хмельницької областей. Серед них такі відомі пам'ятки, як Василів, Онут, Хотин, Галиця, Горішні Шерівці, Грозинці, Дарабани, Кодин, Ленківці, Молодія, Перебиківці, Ревно, Чорнівка, Ржавинці, Чернівці (Гореча, Рогізна, Рогатка, Цецино) та багато інших [51, с. 83-93; 52, с. 33-35; 53, с. 8-9; 54, с. 4-40; 55, с. 5-7; 56, с. 3-4].

Б.О. Тимошук розпочав плідну роботу зі складання археологічної карти Чернівецької області, до роботи над нею активно залучалися студенти історичного факультету [59, с. 95-96]. Крім того на факультеті діяв археологічний гурток, члени якого по вихідних днях, разом із Б.О. Тимошуком здійснювали обстеження території регіону і виявляли чимало невідомих раніше археологічних пам'яток [30, с. 38-41; 41, с.36]. Археологічні роботи, в яких брали участь студенти, поділялися на декілька етапів. Зокрема, протягом року здійснювалися археологічні розвідки. Вони проводилися Б.О. Тимошуком із студентами першокурсниками та окремими старшокурсниками, які спеціалізувалися з археології, за певним планом і полягали в обстеженні окремих мікрорегіонів поблизу населених пунктів. Такого виду розвідки практикувалися, головним чином, у вихідні дні. На наступному тижні, у вільний від навчання час, студенти разом зі своїм наставником займалися камеральною обробкою виявленого матеріалу, замальовували, описували знахідки та фотографували їх. Траплялися й виїзди посеред тижня на розташовані неподалік Чернівців пам'ятки, якщо надходила інформація про ту чи іншу археологічну знахідку.

Виявлені на пам'ятках матеріали студенти-історики використовували при написанні курсових і дипломних робіт та при підготовці доповідей на студентські археологічні конференції. Останні проводилися в Києві, Кишиневі та Москві і на всіх них студенти Чернівецького університе-

ту були відзначені грамотами й призами за цікаві й змістовні повідомлення.

Після переходу Б.О. Тимощука до Інституту археології у Москві викладання археології у навчальному закладі продовжив його учень Л.П. Михайлина, який також очолив археологічну експедицію університету. Протягом 1979-1991 рр. під його керівництвом було проведено ряд експедицій із вивчення слов'янських старожитностей регіону, зокрема, досліджено забудову укріплень та структуру Ревнянського гнізда поселень в 1979-1989 рр., проведено розкопки на городищах в Білій та Коростуватій, поселень та могильника поблизу с. Чорнівка, поселення Кодин-ІІ, слов'янських пам'яток в околицях населених пунктів Рудники, Устя, Кобаки Івано-Франківської обл. тощо. У 1985-1986 рр. розпочато вивчення особливостей оборонних конструкцій Чорнівського городища першої половини XIII ст. н.е., а згодом проведені там масштабні розкопки. В ті ж роки здійснено розвідкове обстеження багатьох різночасових археологічних пам'яток краю [41, с. 36; 49].

Важливою віхою в розвитку археологічних досліджень в університеті став захист Л.П. Михайлиною кандидатської дисертації на тему «Слов'янські старожитності Верхнього Попруття VIII-X ст.» (1984 р.), в якій були узагальнені матеріали про суспільно-економічний розвиток, культуру та побут носіїв райковецької культури в регіоні.

Із 1991 р. розпочинається новий період у розвитку археологічних досліджень у Чернівецькому університеті. З цього часу головна увага звертається на вивчення слов'янських та давньоруських пам'яток регіону, комплексний аналіз виявленого матеріалу та питання соціально-економічного розвитку тогочасного населення краю.

В цей час продовжувалися археологічні роботи на Ревнянському і Чорнівському, Ленківецькому городищах та здійснювалося археологічне обстеження різночасових пам'яток регіону, зокрема, поселень у Рогізній, Зарожанах, Санківцях, Бочківцях, Михалковому та інших пунктах [34, с. 66-67].

Значним досягненням науковців університету тих років стала організація та проведення Міжнародного історико-археологічного семінару «Населення Прутсько-Дністровського межиріччя та суміжних територій в другій половині I – на початку II тисячоліть н.е.», який проходив у вузі 22-23 вересня 1994 р. На форумі виступили з доповідями та повідомленнями провідні фахівці з різних наукових установ України та Молдови [38]. В наступному році в університеті відбувся ще один важливий симпозіум, а саме конференція «Українсько-румунської комісії з історії, археології, етнології та фольклористики», яка відбулася 17-20 квітня 1995 р. В її роботі взяли участь науковці з України та Румунії, які намітили плани для подальшої співпраці між вченими сусідніх країн [28].

У 1996 р. в університеті, з ініціативи Інституту археології НАН України та обласної держадміністрації, на базі кафедри етнології, античної та

середньовічної історії ЧНУ, був створений Буковинський центр археологічних досліджень (БЦАД). Основною метою діяльності центру є: проведення фундаментальних і пошукових археологічних досліджень для відтворення історичного минулого краю; сприяння у нагляді за дотриманням норм Закону України «Про охорону культурної спадщини»; координація археологічних досліджень на території Чернівецької області; організація та проведення наукових конференцій, семінарів тощо з проблем археології регіону; видання збірника праць, іншої наукової, науково-популярної та методологічної літератури, виготовлення кіно- й відеоматеріалів з актуальних проблем та давньої історії краю; формування регіонального банку даних із проблем археології, збір та опрацювання інформації від усіх установ, що працюють у даному напрямку. Разом із тим БЦАД здійснює археологічні розкопки пам'яток різних епох від найдавніших часів до епохи середньовіччя включно, археологічні розвідки з метою виявлення нових і встановлення стану збереженості відкритих раніше пам'яток. Його співробітники беруть участь в експертній оцінці проектів забудов і планування, відведення ділянок для приватного користування, а також наглядають за проведенням земляних, будівельних, меліоративних, шляхових та інших робіт, які можуть створити загрозу для існування пам'яток археології. Не менш важливим завданням центру є проведення охоронних археологічних досліджень на пам'ятках, що руйнуються в результаті природних явищ (зсуви, розмиви тощо) та господарської діяльності (оранка, вирубка лісу, будівельні, меліоративні та інші земляні роботи) [6, с. 3-5].

За роки існування БЦАД, який спочатку очолював Л.П. Михайлина, а пізніше С.В. Пивоваров, його працівниками проведено десятки експедицій та розвідкових обстежень у різних районах Буковини. Наукові співробітники центру (у різний час у ньому працювали О.М. Масан, Б.Т. Рідущ, І.Г. Чеховський, І.П. Возний, В.І. Левчук, А.Ю. Фантух, Я.І. Гайдичук та інші) взяли участь у дослідженні багатьох археологічних пам'яток, збиранні й інтерпретації знайдених артефактів, популяризації археологічних знань та відтворенні історичного минулого Буковинського краю. При цьому до участі в дослідженнях широко залучалась і залучається студентська та учнівська молодь [37, с. 40-45; 41, с. 36].

Найбільш масштабні археологічні дослідження науковцями центру проведені в Ревному, Лужанах Кіцманського р-ну, Василеві, Онуті Заставнівського р-ну, Зеленій Липі, Недобоївцях Хотинського р-ну, Галиці Сокирянського р-ну, Чорнівці, Рідківцях Новоселицького р-ну, а також у Чернівцях (Ленківецьке городище) та Хотині. Матеріали, здобуті під час археологічних експедицій та розвідок, опубліковані в наукових, науково-популярних монографіях, статтях, розвідках у збірниках праць, матеріалах загальноукраїнських та міжнародних конференцій, журналах, періодиці тощо [21, с. 123-132; 23, с. 221-225; 31, с. 18-30; 44, с. 32-35].

Серед цих публікацій слід відзначити дослідження Л.П. Михайлини «Населення Верхнього Попруття VIII-X ст.» (1997 р.) [32], С.В. Пивова-

рова, І.Г. Чеховського «На Дністрі «на Оукраине Галичской» (2000 р.), С.В. Пивоварова «Християнські старожитності в межиріччі Верхнього Пруту та Середнього Дністра» (2001 р.) [42], «Нумізматичні пам'ятки Буковини» (2002 р.) [43], «Середньовічне населення межиріччя Верхнього Пруту та Середнього Дністра» (2006 р.) [44], І.П. Возного «Чорнівське городище – феодална садиба XII-XIII ст.» (1998 р.) [22]. Під егідою БЦУД були підготовлені до друку й видані праці: Б.О. Тимощука «Східні слов'яни VII-X ст.: полюддя, язичництво, початки держави» (1999 р.), І.П. Русанової «Витоки слов'янського язичництва. Культові споруди Центральної та Східної Європи в I тис. до н.е.» (2002 р.) [50], В. Доманицького «Про Буковину та життя буковинських українців» (2004 р.), О. Кандиби «Шипинці. Мистецтво та знаряддя неолітичного селища» (2004 р.), О.М. Приходнюка «Степове населення України та східні слов'яни (друга половина I тис. н.е.)» (2001 р.) [47], «Пастирське городище» (2005 р.) [48], Я.В. Барана «Слов'янська община» (2004 р.) [5], В. Войнаровського «Чорнівка-I. Поселення IV-IX ст. на Буковині» (2007 р.) [24].

Особливо слід зупинитися на науковому виданні БЦАД «Археологічні студії», які побачили світ у 2000, 2003 і 2008 роках. У трьох випусках збірника опубліковано близько 70 статей українських та зарубіжних дослідників із актуальних питань розвитку археологічної науки. Переважна більшість із них присвячена дослідженню археологічних старожитностей Буковини та Українського Прикарпаття [1; 2; 3].

В останні роки науковці центру зосередили основну увагу на вивченні літописних поселень краю, аналізі процесів та еволюції язичницьких і християнських старожитностей, дослідженню матеріальної культури, господарства, військової справи, побуту населення регіону в добу середньовіччя. Значне місце в їхніх дослідженнях займає також вивчення Хотинської фортеці, зокрема, встановлення етапів будівництва укріплень, їх перебудова і характеристика матеріальної та духовної культури гарнізону. Особливо плідні роботи в цьому напрямі здійснює Ю.В. Мисько [31, с. 18-30].

Успіхам в археологічному дослідженні Буковини значно сприяє участь студентів факультету історії, політології та міжнародних відносин. Вже на першому курсі вони вивчають нормативну дисципліну «Археологія України», беруть участь в археологічних лабораторних роботах, пишуть самостійні практичні роботи. На факультеті діє також студентський науковий гурток «Antiqua», члени якого займаються обстеженням пам'яток археології, здобувають навички камеральної обробки знайденого матеріалу і публікують інформацію про свої дослідження в матеріалах студентських наукових конференцій та періодиці. Закріплюються у студентів знання з археології на практиці, яка проводиться на пам'ятках регіону. В останні роки студентські археологічні практики проходили в Зеленій Липі, Недобоївцях, Лужанах та Хотині.

Тісні зв'язки співробітників центру підтримуються зі школами Чернівецької області. В багатьох із них створені кафедри археології, наприклад, у школах сіл Колінківці, Чагор, Опришани, Баламутівка та інші. Серед факультативних курсів у школах запроваджена дисципліна «Основи археології Буковини», для якого розроблена співробітниками центру програма і виданий шкільний посібник [45].

Вагомими здобутками четвертого періоду стали захисти кандидатських дисертацій співробітниками університету на археологічну тематику: І.П.Возним «Чорнівське городище XII-XIII ст. (матеріальна культура, господарство та побут населення)» (1993 р.), Б.Т. Рідушем «Печери Середнього Подністров'я в історії населення регіону» (2000 р.), Мисько Ю.В. «Язичницькі та християнські старожитності Верхнього Попруття і Середнього Подністров'я VIII-XIII ст.» (2003 р.), Шманьком О.В. «Борис Тимошук – дослідник давніх і середньовічних старожитностей Східної Європи» (2009 р.). В цей же час були захищені й докторські дисертації на археологічних матеріалах регіону: С.В. Пивоваровим «Історичний розвиток населення межиріччя Верхнього Прута та Середнього Дністра в XI – першій половині XIII ст.» (2007 р.), Л.П.Михайлиною «Слов'яни VIII-X ст. між Дніпром і Карпатами (райковецька культура)» (2008 р.), І.П.Возним «Історико-культурний розвиток населення межиріччя Верхнього Сірету та Середнього Дністра в X-XIVст.».

Підсумовуючи розвиток археології в Чернівецькому університеті, необхідно відзначити, що вуз виховав багатьох вітчизняних науковців, які стали гордістю української археологічної науки. Це Д.Я. Телегін (випускник 1949 р.) – доктор історичних наук, співробітник Інституту археології НАН, фахівець з археології неоліту; І.І. Винокур (1930-2006 рр.) (випускник 1953 р.) – професор Кам'янець-Подільського педагогічного університету, спеціаліст із дослідження пам'яток черняхівського та середньовічного часу; О.М. Приходнюк (1941-2004 рр.) (випускник 1962 р.), доктор історичних наук, фахівець з слов'янської археології; Л.В. Вакуленко (випускниця 1962 р.), доктор історичних наук, фахівець із вивчення пам'яток I тис. н.е. (культура карпатських курганів); І.П. Герета (1938-2002 рр.) (випускник 1962 р.), співробітник Тернопільського краєзнавчого музею, дослідник черняхівських старожитностей; Б.П. Томенчук (випускник 1978 р.), кандидат історичних наук, викладач Прикарпатського університету; В.М. Войнаровський (випускник 1980 р.), кандидат історичних наук, співробітник Інституту українознавства ім. Івана Крип'якевича НАН України, спеціаліст з проблем черняхівської культури; М.А. Філіпчук (випускник 1982 р.), кандидат історичних наук, фахівець із слов'янської археології, директор Інституту археології при Львівському національному університеті імені Івана Франка; М.О. Ягодинська (випускниця 1983 р.), співробітник Тернопільської обласної інспекції охорони пам'яток історії та культури.

На сучасному етапі перед науковцями університету, які займаються археологічними дослідженнями, постає ряд проблем. Головною з них є охорона археологічних пам'яток від руйнування антропогенними і природними чинниками, а також вилучення археологічних об'єктів із земель розпаювання та приватизації і переведення їх до земельного фонду запасу сільських рад; збереження пам'яток від руйнування земляними та господарськими роботами; захист давніх поселень, городищ і могильників від пограбування «чорними» археологами тощо. Важливим завданням також продовжує залишатися популяризація археологічних знань серед населення й учнівської молоді, збір артефактів, знайдених за випадкових обставин, та їх музеєфікація.

До прерогативних напрямків подальшого дослідження археологічної спадщини Буковини слід віднести створення у майбутньому археологічних заповідників, рятівні дослідження пам'яток, які руйнуються, та підготовку низки заходів для поєднання розкопок місцевих старожитностей із науковим туризмом. Останній напрям, який поширений в європейських країнах, передбачає участь в археологічних експедиціях волонтерів із ближнього та далекого зарубіжжя в дослідженнях конкретних археологічних пам'яток, наприклад, Хотинської фортеці.

Аналізуючи розвиток археології в Чернівецькому національному університеті, необхідно відзначити, що вуз став важливою ланкою з дослідження археологічних старожитностей краю, підготовк фахівців-археологів, досить багато зробив для популяризації археологічних знань серед інтелігенції, вчителів, учнів та населення Буковинського краю.

Джерела та література: 1. Археологічні студії. – Київ-Чернівці: Прут, 2000. – Вип. 1; 2. Археологічні студії. – Київ-Чернівці: Зелена Буковина, 2003. – Вип. 2; 3. Археологічні студії. – Київ-Чернівці: Наші книги, 2008. – Вип.3; 4. Балух В., Масан О. Вивчення і викладання стародавньої та середньовічної історії в Чернівецькому університеті (1875-2000 рр.) // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології. – Чернівці: Золоті литаври, 2000. – Т. 3. – С. 5-17; 5. Баран Я.В. Слов'янська община. – Київ-Чернівці, 2004; 6. Буковинський центр археологічних досліджень: тематичний покажчик публікацій. – Чернівці, 2003; 7. Вакуленко Л.В. Итоги работ археологической экспедиции Черновицкого университета в 1963 г. // Тезисы докладов XX научной сессии. – Черновцы, 1964. – С. 73-75; 8. Вакуленко Л.В. Раскопки поселения культуры карпатских курганов у с.Глубокое // Тезисы докладов XXII научной сессии. – Черновцы, 1966. – С. 30-33; 9. Вакуленко Л.В. Пам'ятки підгір'я Українських Карпат першої половини I тис. н.е.. – К.: Наукова думка, 1977; 10. Вакуленко Л.В., Городецький Е.П. Розвідкові розкопки на поселенні культури полів поховань Східної Волині // Праці комплексної експедиції Чернівецького державного університету. – Чернівці, 1960. – Т. VIII. – С. 137-142; 11. Вакуленко Л.В., Тимошук Б.О. Археологические памятники Хотина и его окрестностей // Тезисы докладов XXII научной сессии. – Черновцы, 1966. – С. 22-23; 12. Винокур И.С. Корчакская группа раннеславянских памятников Восточной Волыни // Научный ежегодник Черновицкого государственного университета за 1957 г. – Черновцы, 1958. – С. 113-116; 13. Винокур И.С.

Летописные вольняне в свете археологических данных // Тезисы докладов XIV отчетной научной сессии Черновицкого государственного университета. Секция исторических наук. – Черновцы, 1958. – С. 47-48; **14.** Винокур И.С. Археологические исследования Черновицкого госуниверситета в 1959 году // Научный ежегодник ЧГУ за 1959 год. Отдельный выпуск. Исторический факультет. – Черновцы, 1960. – С. 149-151; **15.** Винокур И.С. Волынские «хлебцы» // Научный ежегодник Черновицкого государственного университета за 1958 г. – Черновцы, 1960. – С. 109-111; **16.** Винокур И.С. Древности Восточной Волыни I тысячелетия н.э. – Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук. – Черновцы, 1962. – 18 с.; **17.** Винокур И.С. Могильники первой половины I тысячелетия н.э. в Раковце и Киселеве // Материалы XIX научной сессии Черновицкого государственного университета. Секция исторических наук. – Черновцы, 1963. – С. 21-23; **18.** Винокур И.С. Старожитності Східної Волині першої половини I тисячоліття н.е. // Праці комплексної експедиції Чернівецького державного університету. – Чернівці, 1960. – Т. VIII; **19.** Винокур И.С. Археологічні дослідження на трипільському поселенні біля с. Магала // Археологія. – 1966. – Т. XX. – С. 157-162; **20.** Винокур И.С., Вакуленко Л.В. Кисилевский могильник I-II вв. н. э. // КСИА. – 1967 – Вып. 112. – С. 126-130; **21.** Возний І.П., Михайлина Л.П., Пивоваров С.В. Культурний розвиток давньоруського населення Буковини // Любецький з'їзд князів 1097 року в історичній долі Київської Русі. – Чернігів: Сіверянська думка, 1997. – С. 123-132. **22.** Возний І.П. Чорнівське городище – феодальна садиба XII-XIII ст. – Чернівці, 1998; **23.** Возний І. Ремісничий посад XII-XIII ст.. стародавніх Чернівців // Середньовічна Європа: погляд з кінця XX ст.. – Чернівці: Золоті литаври, 2000. – С. 221-225; **24.** Войнаровский В. Чорнівка-I. Поселення IV-IX ст. на Буковині. – Чернівці: Зелена Буковина, 2007; **25.** Кайндль Р.Ф. Історія Чернівців. – Чернівці: Зелена Буковина, 2005; **26.** Кайндль Р.Ф. Наш рідний край Буковина. – Чернівці: Зелена Буковина, 2003; **27.** Квітковський Д., Бринзан Т., Жуковський А. Буковина: її минуле і сучасне. – Париж-Філадельфія-Детройт, 1956; **28.** Конференція українсько-румунської комісії з історії, археології, етнології та фольклористики. Матеріали доповідей та повідомлень. – Чернівці: Рута, 1995; **29.** Мисько Ю.В. Релігійні уявлення слов'яно-руського населення Буковини // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології. – Чернівці: Золоті литаври, 2002. – Т.1. – С. 115-125; **30.** Мисько Ю.В. Б.О.Тимошук і розвиток археологічних досліджень у Чернівецькому університеті в контексті вивчення питань слов'яно-руської духовної культури // VITA ANTIQUA. Збірка наукових статей. – К.: ВПЦ «Київський університет, 2009. – №7-8. – С. 38-41; **31.** Мисько Ю.В. Археологічні дослідження на території Хотинської фортеці в 2006-2007 рр. // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології. – Чернівці: Прут, 2008. – Т.1(25). – С. 18-30; **32.** Михайлина Л.П. Населення Верхнього Попруття VIII-X ст. – Чернівці: Рута, 1997; **33.** Михайлина Л.П. Слов'яни VIII-X ст. між Дніпром і Карпатами. – К.: ІА НАН України, 2007; **34.** Михайлина Л.П., Возний І.П., Пивоваров С.В. Дослідження археологічних пам'яток експедицією Чернівецького держуніверситету // Археологічні дослідження на Україні в 1991 р. – Луцьк: Надстир'я, 1993. – С. 66-67; **35.** Михайлина Л., Пивоваров С. Вивчення старожитностей Буковини в XIX – на поч. XX ст. // Питання історії, історіографії, джерелознавства та архівознавства Центральної та Східної Європи. – Київ-Чернівці, 1997. – С. 242-249; **36.** Михайлина Л.,

Пивоваров С. Наукова історична спадщина австрійських вчених про старожитності Буковини // Українсько-австрійські культурні взаємини другої половини ХІХ – початку ХХ століття. – Київ-Чернівці, 1999. – С. 71-78; **37.** Михайлина Л., Пивоваров С. Розвиток археологічної науки в Чернівецькому університеті // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології. – Чернівці: Золоті литаври, 2000. – Т.3. – С. 34-45; **38.** Населення Прутсько-Дністровського межиріччя та суміжних території в II половині першого – на початку другого тисячоліть н.е. Тези доповідей та повідомлень. – Чернівці: Рута, 1994; **39.** Петриченко Н.Ф. Обследование позднепалеолитической стоянки Замостье I // Бюллетень Комиссии по изучению четвертичного периода. – 1961. – №26. – С. 165-168; **40.** Петриченко Н.Ф. Позднепалеолитическая стоянка Биля на Пруте // Советская археология. – 1963. – №3. – С. 215-218; **41.** Пивоваров С.В. Розвиток археологічної науки в Чернівецькому університеті (друга половина ХІХ – 2004 р.). // VITA ANTIQUA. Збірка наукових статей. – К.: ВПЦ «Київський університет, 2009. – № 7-8. – С. 34-37; **42.** Пивоваров С. Християнські старожитності в межиріччі Верхнього Пруту та Середнього Дністра. – Чернівці: Зелена Буковина, 2001; **43.** Пивоваров С.В. Нумізматичні пам'ятки Буковини (античний та середньовічний час). – Чернівці: Зелена Буковина, 2002; **44.** Пивоваров С.В. Середньовічне населення межиріччя Верхнього Пруту та Середнього Дністра. – Чернівці: Зелена Буковина, 2006; **45.** Пивоваров С., Федорак В. Основи археології Буковини (шкільний курс). – Чернівці: Місто, 2010; **46.** Праці комплексної експедиції Чернівецького держуніверситету (серія археологічна). – Чернівці, 1960. – Т.VIII. – Вип. 1. – 143 с.; **47.** Приходнюк О.М. Степове населення України та східні слов'яни (друга половина I тис. н.е.). – Київ-Чернівці: Прут, 2001; **48.** Приходнюк О.М. Пастирське городище. – Київ-Чернівці: Зелена Буковина, 2005; **48.** Русанова И.П., **49.** Тимощук Б.А. Кодын – славянское поселение V-VIII вв. н.э. на р. Прут. – М.: Наука, 1984; **50.** Русанова И.П. Истоки славянского язычества. Культурные сооружения Центральной и Восточной Европы в I тыс. до н.е. – I тыс. н.е. – Черновцы: Прут, 2002; **51.** Тимощук Б.О., Винокур И.С. Слов'янські пам'ятки Буковини // Наукові записки ЧДУ. Серія історичних наук. – Чернівці: Вид-во ЧДУ, 1961. – Т.LIV. – Вип.3. – С. 83-93; **52.** Тимощук Б.А. Исследования летописного Онута // Тезисы докладов XXII научной сессии. – Черновцы, 1966. – С. 33-35; **53.** Тимощук Б.О. Північна Буковина – земля слов'янська. – Ужгород: Карпати, 1969; **54.** Тимощук Б.О. Археологічні пам'ятки Чернівецької області. – Чернівці, 1970; **55.** Тимощук Б.О. Слов'яни Північної Буковини V-IX ст. – К.: Наукова думка, 1976; **56.** Тимощук Б.О. Давньоруська Буковина (X – перша половина XIV ст.). – К.: Наукова думка, 1982; **57.** Тимощук Б.А., Винокур И.С. Памятники полей погребений на Буковине // КСИА.- 1962. – Вип. 90. – С. 73-77; **58.** Тимощук Б.А., Винокур И.С. Памятники черняховской культуры на Буковине // Материалы и исследования по археологии. – 1964. – №116. – С. 186-196; **59.** Тимощук Б.О. Археологічна карта Чернівецької області // Археологія. – 1973. – №10. – С. 95-96; **60.** Тимощук Б.О. Східні слов'яни VII-X ст.: полюддя, язичництво, початки держави. – Чернівці: Прут, 1999; **61.** Чернівецький університет. 1875-1995. Сторінки історії. – Чернівці, 1995; **62.** Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Імена славних сучасників. – К.: Світ успіху, 2005; **63.** Фрунчак С., Фантух А. З археологічної спадщини Р.Ф. Кайндля // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології. – Чернівці, 1999. – Т.2. – С. 194-197.